

ТВОРЧИСТЬ Т. ШЕВЧЕНКА У СВІТЛІ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

ХУДОЖНЯ СПАДЩИНА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

БЕДОНЬКА-КУГАЛ Т. М.,

Бельцький державний університет ім. Алеку Руссо

Тарас Шевченко, поет, прозаїк, залишив після себе багату спадщину і в образотворчому мистецтві: масляний і акварельний живопис, цінну графіку, ілюстрації до книг. Був великим просвітителем народу, він залишається піднесеним проявом мистецької культури українців.

Ключові слова: *Тарас Шевченко, художня спадщина, живопис, сепія, пейзаж, портрет.*

Taras Shevchenko, a poet, a prose writer, had left a rich legacy in the fine arts: the oil and the watercolor painting, valuable graphics, illustrations for books. He was a great enlightener of the people, he remains the sublime manifestation of artistic culture of the Ukrainians.

Key-words: *Taras Shevchenko, legacy in the fine arts, painting, sepia, landscape, portrait.*

Тарас Шевченко – неперевершений геній в українській літературі, загальноновизнаний художник, великий просвітитель народу. Цю місію він глибоко усвідомлював і здійснював її до останнього постуку серця.

Художня спадщина Тараса Шевченка – це твори живопису й графіки, які були виконані в різній техніці протягом всього життя. Збереглося майже 835 його творів. Вони дійшли до сьогодення в оригіналах, а також у копіях, що виконали художники ще за життя Тараса Шевченка.

Уявлення про мистецтво Шевченка-художника доповнюють відомості про майже 270 втрачених й дотепер не знайдених робіт. Незнайдені роботи Тараса Шевченка – це твори, про які є згадки в автобіографії, листах, записах його сучасників та архівних документах. До викупу з кріпацтва Т. Г. Шевченко не мав можливості збирати та зберігати свої твори. Не збереглися ранні малюнки, які робив білими ночами з скульптур у Літньому саду. Не дійшли до нас перші його спроби в жанрі акварельного портретного живопису. Значна кількість малюнків загубилася після арешту поета у 1847 р. Окремі роботи, які він таємно надсилав друзям для продажу з Новопетрівського укріплення, потрапили до третіх рук. Де тепер вони, невідомо. Також загублено малюнки різних років, які після смерті художника у травні 1861 р. було продано з аукціону.

Графічні й живописні роботи датуються 1830-1861 р. та пов'язані з Україною, Росією й Казахстаном. За жанрами це архітектурні пейзажі, краєвиди, портрети, композиції на історичні, міфологічні й побутові теми. Виконані вони у техніці олійного письма на полотні, сепією, аквареллю, олівцем та в техніці офорта на окремих аркушах білого, кольорового паперу різних розмірів. Більша частина його художньої спадщини – завершені роботи. Проте не менш цінними для розуміння творчості Шевченка-художника і розкриття його методу є численні ескізи та етюди. Тільки незначна частина творів має авторські написи, підписи та ще менша частина має авторські дати.

Художню спадщину Т. Шевченка можна поділити на кілька періодів:

- 1) Період вступу до Академії мистецтв. Це окрема група живописних та графічних творів, які відзначається широкою тематикою (1838 р.-1845 р.).
- 2) Період від закінчення Академії мистецтв до заслання. Художник захоплюється переважно портретами та пейзажами (1845 р.-1847 р.).
- 3) Період заслання свідчить про досягнення високого рівня у портретному, пейзажному й побутовому жанрах (1847 р.-1857 р.).
- 4) Період останніх років життя є кількісно невеликим. В цей час він багато працював над офортом і досяг у ньому нових успіхів (1857 р.-1861 р.). [8: 293]

За свідченням Тараса Григоровича, малювати він почав з дитинства – «хрестами й візерунками з квітками» обводив сторінки в саморобному зошиті:
Давно те діялось. Ще в школі, / Таки в учителя-дяка, / Гарненько вкраду п'ятака – / Бо я було трохи не голе, / Таке убоге – та й куплю / Паперу аркуш. І зроблю / Маленьку книжечку. Хрестами / І візерунками з квітками / Кругом листочки обведу. [6: 405]

У дитинстві Т. Шевченко мріяв стати іконописцем і шукав вчителя-малювача, який би взяв у науку, пропонуючи йому за це виконувати всю найважчу роботу, аби лише навчитися малювати. Він не став іконописцем, а став художником. І хоча мистецтвознавці зауважують характерні риси української ікони в його художніх творах, але в творчому доробку власне ікон немає. А ті образи, які ілюструють епізоди Святого Письма, далекі від канонічного іконопису.

Велика частина його художніх творів, пов'язаних із сюжетами Нового Заповіту, припадає на роки заслання Тараса Шевченка, з його пошуками і прагненням краще зрозуміти те, що таке Блага вість для людини, викладена чотирма Євангелістами. Це малюнки сепією, виконані в 1851–1857 р.: «*Апостол Петро*», «*Святий Себастьян*», «*Самаритянка*», «*Благословення дітей*», «*Розп'яття*», «*Воскресіння*» та серія «*Притча про блудного сина*», задумана, як свідчив сам художник, у 12 малюнках.

На сепії «*Апостол Петро*» Петра зображено біля стіни римського укріплення в свою останню годину перед розп'яттям. Він оголений по пояс, худий, стоїть розкинувши руки, з піднятим до неба просвітленим обличчям. Він готовий прийняти муки на хресті, який лежить біля його ніг. Цей образ нічого не має спільного з традиційними іконами, де Петро зображується разом з Павлом у літургічному одязі. У Т. Шевченка цей малюнок не ікона, а психологічний портрет мученика за віру.

У 1856 році, майже одночасно, Тарас Шевченко створив 2 сепії «*Самаритянка*» та «*Благословення дітей*». Ці сюжети взяті з Нового Заповіту й пов'язані з земним життям Ісуса Христа.

На сепії «*Благословення дітей*» безмежжя залитої сонцем Святої Землі підкреслено силуетами пальм та будівлями, які ледь видніються на обрії. Ісус Христос стоїть серед натовпу, не виділяючись з нього. Зовнішність у нього проста: туніка, довге гладке волосся. Повернений обличчям до глядача, але віддалений, руки простягає над дитячими головами. А на першому плані на колінах стоїть жінка. Вона винесла своє немовля, яке спить у корзині, щоб його торкнулась благодать Христового благословення. Мати нахилила пов'язану хусткою голову і прислухається до слів Ісуса. Вона плавним рухом руки немов повертає голову дитини в бік Месії.

Та сама жінка в такому ж одязі зображена на сепії «Самаритянка». Самаритянка на першому плані, а Христос сидить біля криниці, а за ними золота пустеля і пейзаж з пальмами та верблюдами. Твір виконано на євангельський сюжет про зустріч Христа з жінкою з ворожої Іудеї Самарії й про те, як він схилив її до своєї віри. [2: 193]

Сепія «Розп'яття» відображає головну подію Євангелія. Розп'яття – це велика містерія спокути за гріхи, вже тисячі разів відображена різними художниками. Вони намагалися передати у своїх творах думки, які віками хвилювали людство. На ескізі художник передав високу ідею через симетрію та міру. Композиція являє собою трикутник, де посередині Христос, а з боків у півтемряві стоять хрести, на яких розп'яті розбійники. Світло сконцентровано на постаті Ісуса Христа, тому що він сам є світло істини. Для Шевченка-художника було принциповим зобразити також і розбійників, як це робили до нього інші митці, йдучи за Євангелієм від Луки. У композиції Т. Шевченко свідомо уникає багатофігурності і залишає лише покриту накидкою постать, яка стоїть на колінах. В ній пізнаємо Божу Матір.

Творчість Шевченка під час заслання обґрунтовано доводить, що, всупереч свідченням деяких біографів поета, він не втратив здібностей художника, а досяг найвищого рівня в портретному, пейзажному та побутовому жанрах.

Багатогранно Тарас Шевченко розробляв на засланні тему дитинства. У неволі діти були для нього особливою втіхою. В одному із листів до друга він пише «... я так люблю дітей, що не надивився б на справжній відбиток ангела». [7: 61] У листах Тараса Шевченка, у щоденникових записах, у спогадах сучасників можна знайти ще багато свідчень про сердечну та щиру дружбу великого поета з дітьми. Він не раз недільного дня збирав з півсотні малюків, накуповував їм усякої всячини і радів з їхньої радості: «Мене діти люблять, – з теплою втіхою говорив він, – а кого люблять діти, той ще не зовсім поганий чоловік!». [7: 62] У своїх малюнках із зображеннями дітей він порушив гострі соціальні проблеми. Це стосується, зокрема, його диптиха «Байгуші» (кирг. – *збіднілі верстви населення, бідлахи*) та «Байгуші під вікном».

Шевченко надіслав малюнок «Байгуші» Б. Залеському до Оренбурга для продажу. В листі Шевченко писав: «С последней почтой послал тебе «Байгушей»; приюти их, если можешь, где-нибудь, а перед тем, как пустить их в чужие руки, сделай мне, если это не трудно, фотографические копии в величину обыкновенного конверта; мне хотелось бы подарить их А[гате Усковой], ей они очень нравятся». [1: 52]

На сепії зображення хлопчиків подано поруч з автопортретом художника. На порозі стоять босоніж двоє байгушів. Вони прийшли за милостинею. Мімікою, жестом просить старший, з торбою через плече. Маленький хлопчик тримає казанок. Діти навіть не усвідомлюють трагедії цього дійства. Малюнок прекрасно передає ідею милосердя та співчуття. Образ Тараса Шевченка надає твору метафоричного значення. Завдяки його погляду, в якому біль, гнів і докір, твір сприймається як гостровикривальний, а не як сентиментальний.

Сепія «Байгуші під вікном» є ілюстрацією метафоричного мислення художника. Символічне значення мають стіна фортеці, темрява у вікні, кулак, а також нагота дитячих тіл. Тут нагота позначає убогість, бідність. Можна

відзначити, що й в поетичному мовленні митця семантичні поля слів «голе» та «убоге» взаємодіють, переплітаються, тяжіють до злиття. Згадаймо такі рядки:

«...бо я було трохи не голе – таке убоге...» [6: 405]

Сюжет сепії «*Киргизеня*» несе в собі певний соціальний зміст. Ставлення художника до хлопчика чітко проявляється через автопортрет на задньому плані. З глибокою симпатією дивиться Т. Шевченко на свого маленького приятеля [7: 60]. Так через мотив дитинства передано драму поетової неволі, його співчуття до дітей, приречених на темряву і злидні.

Протягом всього життя Тарас Шевченко створював автопортрети. Окреме місце серед автопортретів посідають автошаржі. Вони свідчать, що почуття гумору не залишало його і в тяжкі роки життя. Це своєрідна автобіографія.

Тарас Григорович Шевченко зробив суттєвий внесок у розвиток українського портрета, пейзажу і побутового жанру. Він був одним з перших офористів України. Його твори відзначаються глибокою народністю, гуманізмом та інтернаціональними мотивами. Вони мали вплив на розвиток українського мистецтва, залишаючись життєдайним джерелом для багатьох поколінь українських художників.

Художня спадщина Тараса Шевченка визначає його вагоме місце в історії не тільки українського, а і світового мистецтва.

Література

1. Айзеншток І. *Шевченківський словник*, Київ, Т. 1, 1976, с. 52
2. Айзеншток І. *Шевченківський словник*, Київ, Т. 2, 1978, с. 193
3. Закович М. *Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник*, Київ, Знання, 2007.
4. Наумова Н. *І Бога Богом назову...*, Хмельницький, 2004, с. 14-32.
5. Рахманний Р. *Роздуми про Україну*, Київ, Просвіта, 1997.
6. Шевченко Т. *Кобзар*, Харків, 1996.
7. Яцюк В. *Кобзаревий «Буквар» // «Буквар південноруський 1861» Т. Шевченка*, Київ, 1991, с. 53-62.
8. Яцюк В. *Живопис – моя професія*, Київ, 1989.